Kaišiadorys district in Eastern Lithuania) was investigated during the GIPL project in 2020. The excavation of a 63.5 m² area revealed two layers of occupation, up to 70 cm thick (Fig. 1, 2). The layer contained 510 finds, consisting of smooth hand-built and brushed pottery sherds and flint artefacts – mainly flakes (Fig. 3, 4). According to the finds and two 14C dates, the unfortified area of the Juknonys settlement dates to 900–300 BC, and can be ascribed to the little-known Late Bronze Age and the beginning of the Early Iron Age period.

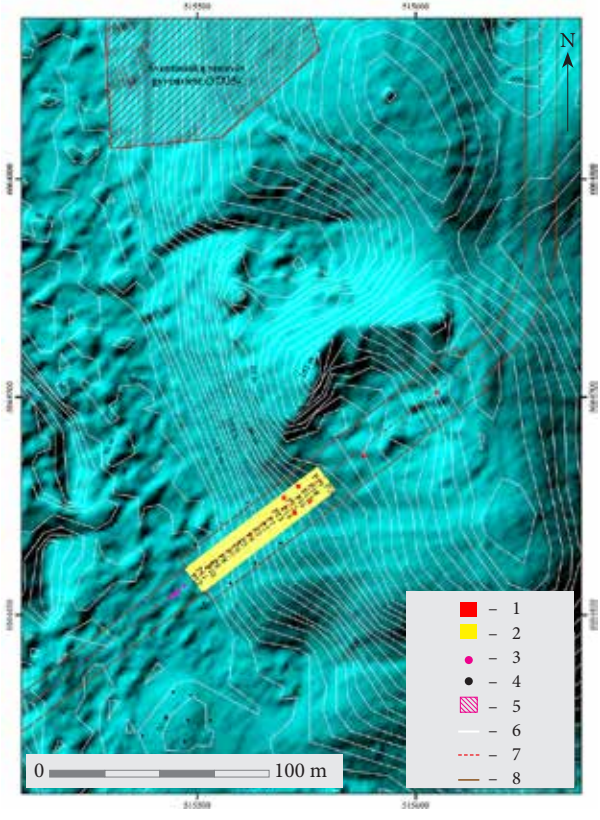

1 pav. Tyrimų vietos situacijos planas: 1 – 2020 m. šurfai; 2 – 2020 m. perkasos; 3 – 2020 m. gręžiniai; 4 – 2015 m. D. Kontrimo šurfai; 5 – NKVR teritorijos riba; 6 – izohipsės (kas 0,5 m); 7 – dujotiekio trasos ašis; 8 – dujotiekio apsaugos zonos riba. M. Pilkausko brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigated location: 1 – 2020 test pits; 2 – 2020 trenches; 3 – 2020 boreholes; 4 – D. Kontrimas' 2015 test pits; 5 – boundaries of the NKVR territory; 6 – contour lines (every 0.5 m); 7 – the gas main trench axis; 8 – the boundaries of the gas main protection zone.

Agnė Žilinskaitė, Džiugas Brazaitis,
Mindaugas Pilkauskas,
Tauras Poška

Šventininkų akmens amžiaus gyvenvietė

2020 m. įgyvendinant LLDJ projektą Šventininkų kaime (Kaišiadorių r., Kruonio sen.), dešiniajame Lapainios upelio krante esančioje senovės gyvenvietėje atlikti žvalgomieji ir detalieji tyrimai. Senovės gyvenvietė šioje vietoje lokalizuota 2014 m., atliekant žvalgomuosius tyrimus projektuojamoje dujotiekio trasoje (M. Bertašius) (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 509–513). Nuo registruotos Šventininkų senovės gyvenvietės (UK 37335) ji nutolusi 240 m į P. 2015 m. šioje vietoje atlikti papildomi žvalgomieji tyrimai, kurių metu iškastuose šurfuose buvo užfiksuotas kultūrinis sluoksnis su radiniais, datuojamais paleolito–bronzos amžiaus laikotarpiais (D. Kontrimas) (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 42–44). 2020 m., prieš pradedant dujotiekio statybos darbus, ištirtas 1080 m² plotas: žvalgomųjų tyrimų plotas – 6 m² (6 šurfai), detaliųjų tyrimų – 1074 m² (1 pav.).

Tyrinėta gyvenvietė įsikūrusi moreninės kalvos šlaite, Kalvių ežero Š pakrantėje, kurio V dalis dabar jau uždurpėjusi, per ją teka Lapainios upelis (2 pav.). Kalvos paviršiaus geologinė

2 pav. Bendras tyrimų vietos vaizdas iš V. M. Pilkausko nuotr.

Fig. 2. General view from the W of the investigation site.

struktūra nevienalytė – R dalyje dominuoja molingi dirvožemiai, o R dalis padengta eolinės kilmės smėlio nuogulomis. Tyrinėta vieta buvo maždaug ties šių dviejų skirtingų geologinių struktūrų sandūra.

Pirmiausia iškasti šeši 1x1 m dydžio šurfai į ŠR nuo anksčiau žvalgytos teritorijos, siekiant nustatyti kultūrinio sluoksnio paplitimą dujotiekio statybos darbų zonoje. Keturiuose šurfuose (3–6) po armeniu fiksuotas kultūrinis sluoksnis, kurį sudarė smėlis su akmens amžiui būdingais archeologiniais radiniais. Šurfuose aptikti 32 vienetai titnaginių radinių (peilio dalis, nuoskalos), keletas smulkių keramikos fragmentų. Armens sluoksnyje rasta vėlyvesnių radinių: šlako, keramikos brūkšniuotu paviršiumi (X a. pr. Kr. – III a. po Kr.). Toliausiai į ŠR pusę nutolę 2 šurfai iškasti smėlio karjere, kuris vėliau paverstas vietiniu buitinių ir statybinių atliekų sąvartynu – karjero vietoje galbūt buvę archeologiniai sluoksniai visiškai sunaikinti.

Detaliaisiais tyrimais senovės gyvenvietės vietoje ištirta 77 m ilgio, 14 m pločio dujotiekio trasos atkarpa, suskirstyta į 20 perkasų (1 pav.). Archeologinių tyrimų vieta apėmė buvusio ežero uždurpėjusią pakrantę tyrinėto ruožo PV gale ir kranto šlaitą iki pat buvusio karjero ŠR pusėje. Maksimalus paviršiaus aukščių skirtumas sudarė 9,2 m. Visas gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, taip pat armuo buvo persijotas, iš visų įgilintų struktūrų paimti grunto mėginiai makrobotaniniams tyrimams.

Detaliųjų tyrimų ploto PV dalyje, perkasose 9–12, metu fiksuota šiuo metu uždurpėjusi Kalvių ežero priekrantė su suneštiniais durpingais sluoksniais. Iki 20 cm storio armenyje ir

3 pav. Perkasa 10, iškasta iki įžemio, iš ŠV. A. Žilinskaitės nuotr.

Fig. 3. Trench 10 after excavation down to sterile soil, as seen from the NW.

4 pav. Kaulinio dirbinio smaigalys. Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 4. Tip of a bone artefact.

žemiau jo suklostytuose sluoksniuose rasta pavienių titnago radinių kartu su gruntu, nuslinkusiu nuo kranto šlaito. Giliau slūgsojusiose iki 40–80 cm storio durpėse ir po jomis aptikta radinių, patekusių ten dar prieš durpėjimo procesą: žvėrių ir gyvulių kaulų, medinių kuolų nutašytais smaigaliais, pavienių titnago radinių (3 pav.). Po durpės sluoksniu perkasoje 11, rudame smėlyje su kriauklėmis aptiktas ir kaulinis dirbinio smaigalys, datuojamas 3331–2932 m. pr. Kr. (4441±27 BP) (FTMC–MY65–1) (4 pav.). Ištyrus 94 gyvūnų kaulų kolekciją nustatyta, kad pusė jų, rastų daugiausia apatiniuose kultūrinio sluoksnio horizontuose, skiriama medžiojamiems laukiniams gyvūnams, kurie sietini su akmens amžiaus apgyvendinimo chronologiniu laikotarpiu. Likusieji kaulai buvo naminių gyvulių (galvijų, kiaulių), kurių požymiai būdingi viduramžių – naujųjų laikų gyvuliams (tyrimus atliko G. Piličiauskienė). Archeologiniai radiniai buvusio ežero akvatorijoje aptikti maždaug 10 m pločio ruože nuo kranto linijos. Į PV nuo tiriamo ploto atlikti 4 gręžiniai kalamuoju grąžtu, kurie atskleidė, kad ežero dugnas šioje vietoje sparčiai gilėjo, buvusio ežero duburyje susidarę natūralūs durpingi sluoksniai su smulkia augalija, medienos fragmentais, kriauklelėmis.

5 pav. Perkasos 5 ŠV dalis iš ŠR, pjūvyje matyti tamsiai pilkas organika užpildytas kultūrinis sluoksnis. A. Žilinskaitės nuotr.

Fig. 5. The NW part of trench 5, as seen from the NE, with the dark grey, organic-rich cultural layer visible in the cross-section.

6 pav. Finalinio paleolito ir ankstyvojo mezolito įkotiniai strėlių antgaliai (1, 4, 6) ir jų įkotės (2, 3, 5). Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 6. Final Palaeolithic and Early Mesolithic tanged arrowheads (1, 4, 6) and their tangs (2, 3, 5).

Likusios 16 perkasų tyrinėtos buvusio ežero kranto šlaite. Jose fiksuotas akmens amžiaus kultūrinis sluoksnis, kurį sudarė geltonas smėlis, gausus titnago skaldos ir dirbinių, taip pat akmens amžiaus keramikos. Šioje teritorijoje ilgą laiką vyko intensyvi žemės ūkio veikla, todėl gyvenvietės kultūrinis sluoksnis smarkiai pažeistas arimo ir jo sukeltų šlaito erozijos procesų. Ariamo lauko pakraštyje (perkasos 5–8), palei buvusio ežero krantą iš suplauto ir suslinkusio grunto susiformavo terasa. Perklostytuose sluoksniuose, kurių storis vietomis siekė iki 1,5 m, surasta daug titnaginių radinių, reprezentuojančių įvairius akmens amžiaus laikotarpius (5 pav.). Toliau nuo kranto tirtose perkasose 1–4 gyvenvietės kultūrinis sluoksnis itin stipriai apnaikintas arimo – po armeniu išliko tik jo fragmentų bei įgilintos struktūros, liudijančios gana intensyvią priešistorinių žmonių veiklą.

Visame ištirtame plote rastos 22 įgilintos struktūros, 11-oje iš jų aptikta titnaginių radinių ir keramikos, datuojamų akmens–bronzos amžiais, vienoje duobėje rasta istorinių laikų keramikos ir tinko. Daugumos duobių kontūrai neryškūs, jose rasta smulkių pavienių radinių, todėl neįmanoma vienareikšmiškai nustatyti, kurios struktūros yra žmogaus veiklos rezultatas, o kurios susidarė natūraliai. Įgilintose struktūrose paimtų grunto mėginių archeobotaninės

7 pav. Ankstyvojo mezolito (1, 12, 19), vėlyvojo mezolito arba ankstyvojo neolito (2–11, 13–18, 20–27) trapecijos. Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 7. Early Mesolithic (1, 12, 19), Late Mesolithic or Early Neolithic (2–11, 13–18, 20–27) trapezoids.

analizės rezultatai (tyrimus atliko D. Kisielienė) parodė nestiprų antropogeninį poveikį aplinkai, tačiau makrobotaninių liekanų, sietinų su žemės dirbimu ar gyvulininkyste, neužfiksuota.

Tirtame Šventininkų senovės gyvenvietės plote surasta daug archeologinių radinių, datuojamų įvairiais chronologiniais laikotarpiais. Daugiausiai aptikta titnaginių dirbinių ir jų gamybos atliekų (20981 vienetas). Reikia pažymėti, kad didžioji dalis radinių surinkta ne savo pirminėje padėtyje (vien iš armens sluoksnio surinkta daugiau kaip 9 tūkst. titnagų), todėl Šventininkų gyvenvietėje neįmanoma išskirti radinių sankaupų, atspindinčių atskirus apgyvendinimo laikotarpius ar kokias nors specifines ūkines veiklas. Gyvenvietės radiniai atspindi visus akmens amžiaus titnago industrijos technokompleksus maždaug tokiomis proporcijomis, kokios būdingos smėlinėms Pietų Lietuvos gyvenvietėms. Finalinį paleolitą reprezentuoja nuo dvigalio skaldytinio atskeltos skeltės, kelios antgalių įkotės, plokščiai retušuotos kuprelės pusėje (6 pav.). Nedidelė, bet įvairi ankstyvuoju mezolitu datuojamų radinių grupė, kurią sudaro ašmenėliai ir trapecija užkertančiu retušu retušuotais šonais, taip pat iš taisyklingų skelčių pagaminti įkotiniai strėlių antgaliai. Kaip įprasta, daugiausia surinkta vėlyvuoju mezolitu – ankstyvuoju neolitu datuojamų radinių, pagamintų iš taisyklingų nuspaudimo būdu gautų skelčių. Rasta daug šiam laikotarpiui būdingų mikrolitinių dirbinių – ašmenėlių, trapecijų (7 pav.) ir lancetų, taip pat jų gamybos

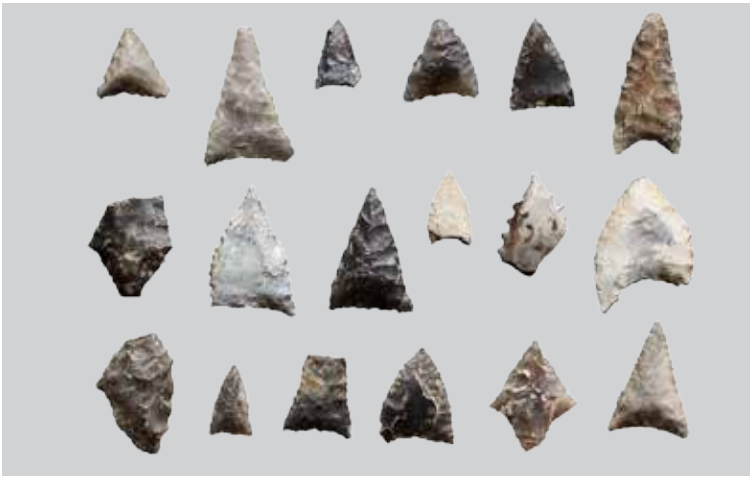

8 pav. Vėlyvojo neolito nuoskaliniai strėlių antgaliai. Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 8. Late Neolithic flake points.

atliekų – „mikrorėžtukų“. Nemažai gyvenvietės titnago radinių priklauso vėlyvojo neolito laikotarpiui: iš nuoskalų pagamintų įvairių formų strėlių antgalių (8 pav.), plokščiai retušuotų peilių, gludintų kirvelių fragmentų. Reikia pažymėti, kad varijuoja titnago dirbinių forma, dydžiai ir pagaminimo būdai, sunku išskirti didesnes vienodų dirbinių serijas. Iš to galima spręsti, kad titnago radiniai gyvenvietėje akumuliavosi kaip daugybės akmens amžiaus bendruomenių sezoninių stovyklaviečių rezultatas.

Tyrimų metu surinktos 1885 puodų šukės, priklausančios ankstyvojo neolito, ankstyvųjų metalų laikotarpiams bei istorinių laikų indams. ŠR tyrinėto ploto dalyje kultūriniame sluoksnyje rasti 2 smailiadugnių puodų šukių lizdai. Vieno indo (531 fragmentas, 1,344 kg) molio masė liesinta organinės kilmės priemaišomis, angos kraštas atlenktas, papuoštas stambiu apvijiniu ornamentu. Išorė padengta ryškiu įžambiu brūkšniavimu (9 pav.). Antrojo indo (162 fragmentai, 560 g) molyje organinės priemaišos naudotos kartu su smėliu. Indas tokios pat formos kaip pirmasis, tačiau išorė lygi, o kraštas neornamentuotas. Panašių keramikos indų rasta

9 pav. Ankstyvojo neolito smailiadugnio puodo su organinės kilmės priemaišomis molio masėje fragmentai. Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 9. Fragments of an Early Neolithic pointed base pot with organic filler.

Pietų Lietuvos žvejų ir medžiotojų bendruomenių stovyklavietėse, jie datuojami ankstyvuoju neolitu.

Buvusio ežero pakrantėje, kur surinkta didžioji dalis vėlyvojo neolito titnago radinių, rasta ir pavienių organinėmis priemaišomis liesintos keramikos šukių, kas leistų spėti, kad vėlyvajame neolite Šventininkuose vis dar sto-

10 pav. Akmeninis kabutis. Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 10. A stone pendant.

11 pav. Ankstyvųjų metalų laikotarpio akmeninio kirvelio su skyle kotui fragmentas. Dž. Brazaičio nuotr.

Fig. 11. A fragment of an Early Metal Age perforated stone axe.

vyklaudavo žvejų ir medžiotojų bendruomenės.

Iš įdomesnių akmens amžiaus dirbinių minėtinas kultūriniame sluoksnyje surastas akmeninis kabutis (10 pav.). Panašūs kabučiai neolito laikotarpiu buvo gaminami iš gintaro arba kaulo plokštelių. Tyrimų metu rasti 4 natūralaus gintaro gabalėliai. Gintaro Kalvių ežero apylinkėse pasitaiko neretai, todėl tikėtina, kad jo čia surasdavo ir akmens amžiaus žmonės.

Gyvenvietėje rasta pavienių lipdytos keramikos šukių brūkšniuotu, grublėtu ir lygiu paviršiumi, taip pat akmeninio kirvelio su skyle kotui fragmentas (11 pav.). Tokie radiniai būdingi bronzos–geležies amžiams, tačiau ryškesnių šių laikotarpių apgyvendinimo pėdsakų neaptikta.

Velėnoje bei armens sluoksnyje surinktos 726 keramikos šukės, dauguma jau istorinių laikų puodų, puoštų horizontaliais grioveliais, bangelėmis, voleliu su įkartėlėmis. Tokios keramikos daugėjo link kalvos viršūnės, kur galimai buvo įsikūrusi istorinių laikų kaimavietė. Armenyje aptikti ir 22 metaliniai dirbiniai bei jų fragmentai (kaltinės vinys, batų sagtelė, geležinis žiedelis, XX a. moneta ir kt.), taip pat molio tinko bei šlako.

Tyrimai Šventininkų gyvenvietėje parodė, kad Kalvių ežero gamtinė aplinka gerai tiko akmens amžiaus žmonių stovyklavietėms – net ir nelabai patogiame ežero kranto šlaite apsistota daugybę kartų, tai liudija archeologinių radinių gausa. Mažiau arimo sužalotuose tyrinėto ploto segmentuose pavyko surinkti vertingos informacijos apie regiono apgyvendinimo raidą.

Šventininkai Stone Age Settlement Summary

In implementing the GIPL project in 2020, the digging of the utility trench was monitored and an excavation (1081 m^2) was conducted at an old settlement site 240 m to the S of registered Šventininkai Old Settlement (Kaišiadorys District) (Fig. 1). The site of the archaeological investigation lies along a slope slanting to the SW and running towards the Stream Lapainia as well as on the shore of a former part, now peaty, of Lake Kalviai (Fig. 2). Lake Kalviai's near-shore zone, now peaty, was recorded together with deposited peaty layers in the SW part of the excavation area (Fig. 3) and a cultural layer with abundant archaeological finds datable on the basis of the finds to the Late Palaeolithic – Bronze Age was recorded under the plough layer in the remaining part of the excavated area (Fig. 4, 5). The trenches contained 22 sunken structures. 11 of them dis-

covered with Mesolithic – Neolithic flint finds, and in some of them, sherds of vessels dating to the Early Neolithic. Most of the discoveries (20981 items) in the excavated area were flint artefacts and production waste (Figs. 6–8). Several of the most abundant flint industry techno-complexes that were distinguished are characteristic of the Late Palaeolithic, Mesolithic, Late Neolithic, and Early Metal ages. 1885 potsherds, which belong to Early Neolithic, Early Metal, and Historical period vessels, were also collected. Two concentrations of potsherds dating to the Early Neolithic, in which at least 2 pointed base, undecorated vessels with organic filler were identified (Fig. 9), stand out. Stone artefacts (Fig. 10, 11), pieces of amber, and clay daub were also discovered during the investigation.